

Неурядова старшина в дипломатичних місіях другої половини

XVII ст.

У XVII ст. сформувалися основні функції та доручення неурядової старшини. Насамперед це були загальні обов'язки козацької старшини новоутвореної держави. Не існувало відмінностей між дорученнями урядників і військових товаришів, адже спільним знаменником була належність до старшинського стану. Служба козацької старшини, що реалізовувалася через виконання певних функцій, була типовою феодалною службою. Тому володіння землею та іншою нерухомістю в період ранньомодерної України передбачало службу на користь держави з цієї маєтності [92, с.51–58].

Однією з основних функцій значного товариства військового XVII ст. була дипломатична. Вона закріпилася за значними козаками, які виконували важливу роль у перемовинах від імені всього запорозького товариства задовго до 1648 р. З появою Української козацької держави та утворенням відносно стабільного адміністративного поділу постійна відсутність сотника чи полковника на території підпорядкованої йому адміністративної одиниці була небажаною, тому в ролі гінців і посланців у XVII ст. найчастіше виступали військові товариші, які на той момент не займали уряду. У межах дипломатичної функції можемо виділити такі основні доручення: виконання обов'язків послів, посланців і гінців, які мали різний рівень відповідальності й повноважень, зустріч і супровід іноземних послів, облаштування їх побуту, супровід гетьмана чи його посла до іншої держави, входження до гетьманського почту при зустрічах іноземних делегацій [78, с. 342] чи перемовинах.

Основним і постійним дорученням значного товариства в цій сфері була доставка дипломатичної пошти та виконання певних завдань у межах дипломатичної місії. Вибірку посланців і гінців гетьманів, які виконували різноманітні дипломатичні доручення розділено на дві частини. У таблицю №1

винесено імена посланців / гінців гетьманів, які займали уряди, були дворовими слугами чи челядниками гетьманів, гінців-комонників та інші категорії козаків, про яких у документах згадано без звання «військовий товариш». Загальна кількість таких випадків 37, із них урядників територіальних полків – 25, військових канцеляристів – 3, дворян та очільників надвірних формувань – 5, комонників – 4. Варто наголосити, що відсутність згадки про звання товариша військового не означає, що особа не мала такого звання. Більшість військових канцеляристів і гетьманських дворян служили в XVII ст. зі званням військового товариша. Так само, як і в таблиці №2, в яку вибрано посланців/гінців військових товаришів, у чималій кількості під званням товариша військового заховані дійсні дворяни й військові канцеляристи [88, с. 469]. Всього в останню таблицю внесено імена 140 військових товаришів, що хоча б одного разу виконували дипломатичне доручення. Додамо тих посланців, щодо яких немає згадки про звання, але вони без сумніву були товаришами військовими (35 осіб). Отже, всього відомого товариства військового, яке виконувало різноманітні дипломатичні місії – 175 чоловіків. Не варто забувати про певну умовність підрахунків, адже більшість із перелічених належали до товариства військового в широкому значенні загального військового звання для старшини того часу. Їх розділення на урядників і неурядову старшину в XVII ст. завжди буде доволі умовним. Власне, в таблиці №2 також фіксуються документальні приклади, де посланці записані як урядники й військові товариші одночасно.

Подивимося детальніше, які доручення виконувало значне товариство в межах дипломатичної функції. У кінці 40–50-х роках XVII ст. старшина, в тому числі й неурядова, очолювала посольства в різні країни (Московія, Туреччина, Крим, Швеція, Польща та інші) [78, с. 342]. Керівниками таких посольств були особи, які вже до того набули чималого військового й адміністративного досвіду, очолювали полки та займали уряди генеральних старшин. Старшини нижчого рівня ставали товаришами в таких посольствах. Значні козаки виконували змішану представницько-дипломатичну функцію, запрошуючи та

супроводжуючи на зустріч з гетьманом іноземних посланців [78, с. 342, 345, 350].

У 60–90-х роках XVII ст. значне товариство найчастіше виконувало кур'єрські доручення, виступаючи гінцями до Москви. Пов'язано це, насамперед, із поступовою втратою можливості козацької держави вести самостійну дипломатію. Відтак військові товариші доправляли до Москви гетьманські листи та грамоти до царя та воєвод, передавали усні повідомлення, супроводжували полонених (язиків), заарештованих і висланих до Росії старшин, доправляли до відповідних приказів ділову документацію, яку вимагали від України в Москві, супроводжували російських посланців у Гетьманщині чи в їх посольствах до Криму й Туреччини, передавали в Москві розвідувальні дані, отримані з інших країн, доправляли до царського двору різноманітні подарунки, включаючи дичину та інші продукти.

Хоча Запорожжя було частиною Гетьманщини, щоб досягти бажаного результату, гетьманам нерідко доводилося вести з кошовими (особливо з Сіркою) перемовини, близькі до дипломатичних. Гінцями на Січ також найчастіше виступали товариші військові. У 60–70-х роках XVII ст. в силу складних військових та дипломатичних відносин із Польщею та Туреччиною гетьмани направляли розвідувальні місії, в яких брали участь значні товариші.

Зовсім інакше склалися обставини на Правобережжі. Гетьманування П. Дорошенка супроводжувалося активною дипломатичною діяльністю, здійснюваною, в основному, неурядовою старшиною. Це було найближче оточення гетьмана, яке в документах йменувалося товариство старовинне значне. Багато важливих місій виконував Тихий Семен, товариш старовинний військовий. Зокрема, він разом із товаришем старовинним військовим П. Яненком здійснив важливу особисто для П. Дорошенка місію в січні 1676 р. С. Тихий та П. Яненко мали не лише відвезти клейноди, а застосувати весь свій дипломатичний хист для забезпечення П. Дорошенку кращих умов складання повноважень. Проте місія була не зовсім вдалою через об'єктивні чинники, зокрема й через смерть царя Олексія Михайловича та передачу влади. Про це

свідчить присяга 1676 р., що відбувалася в лютому 1676 р. У супровідних документах до присяги величезну увагу московська сторона присвятила інструкціям для посланців до П. Дорошенка з умовами складення гетьманських повноважень та його присяги на вірність царю Федору Олексійовичу [14, л.68–70]. І знову не вдало, так як перемовини тривали до осені 1676 р., коли нарешті гетьман П. Дорошенко остаточно склав гетьманські клейноди й присягнув на вірність, після чого тимчасово перебрався до Чернігівського полку [94, с.603–610].

Інші ватажки на Правобережжі, які вели боротьбу за владу, шукали підтримки в Польщі, Туреччині чи деінде й також вели активну дипломатичну гру, до якої залучалася місцева старшина, включаючи неурядову. До кінця XVII ст. дипломатична активність по обидва боки Дніпра поступово стихла, і ця функція неурядової старшини звелася, насамперед, до підтримання відносин між козацькими та російськими інституціями та таємних зносин за наказом І. Мазепи з Кримом, Польщею та Швецією.

Більшість дипломатичних завдань, маючи великий досвід і високий соціальний статус, реалізовували значні товариші військові. Проаналізуємо дані, винесені в таблицю №2 про дипломатичні місії товариства. Посланців / гінців до царя з дорученнями і листами – 116, із них названих у документах гінцями – 52 особи. Складно визначити без додаткового дослідження, відповідає названий «посланцем» рангу посла чи гінця. У більшості винесених у таблицю випадків посланці й гінці є термінами-синонімами. Лише незначна частина посланців ідентифікується як послы з місією перемовин (посольства: Ф. Вешняка (1649), І. Іскри (1652), К. Бурляя й С. Мужиловського (1653), Богдановича й Тетері (1654), Ф. Коробки (1657, 1658, 1669), П. Бережецького (1658), Г. Лісницького (1658), В. Шимана (1665), М. Гвинтівки й Л. Полуботка (1669)). Більшість таких посольств припадає на часи самостійного гетьманування Б. Хмельницького та І. Виговського. За наступних гетьманів також були посланці з важливими дипломатичними завданнями, але змінився сам характер стосунків між гетьманською й царською

адміністраціями. Значне товариство військове як частина неурядової старшини входить у такі посольства в якості товаришів послів, але очолювали місії відтепер частіше урядники рівня генеральної старшини та духовенство високого рангу.

Посланці виконували роль кур'єрів із дуже важливою поштою, маючи інколи делікатні доручення усного характеру. Серед цих посланців / гінців вирізняється група товаришів військових, які виступали в цій ролі по кілька разів: Ф. Коробка, П. Бережецький, О. Урбанович, Яків Матвійович, І. Биховець, Ярема Андрійович, Х. Гнилозубенко, М. Миклашевський, І. Бистрановський, Ісай Андрійович, К. Надточій, Самійло Радич, І. Мазепа, І. Бутович, Д. Донець, С. Тихий, Ю. Александрович, Р. Книш, Б. Моршевський, М. Грабовський, С. Пасинковський, С. Сарнецький, Я. Глуховцев, Р. Проценко, І. Лисиця, І. І. Іскра, Самійло Васильович, Р. Висоцький, С. Горбаченко. Всі перелічені військові товариші були особами, наближеними до гетьманів. Відповідно локалізувалися вони в полках, на території яких були гетьманські столиці: у Чигирині – Ф. Коробка, О. Урбанович, С. Тихий, а у Батурині, точніше, на території Ніжинського полку, мешкала абсолютна більшість товаришів як постійних гінців, так і всіх внесених у таблицю №2, починаючи з 1669 р., коли місто стало столицею. Лише незначна частина локалізується як товариство Чернігівського (Ю. Александрович, Ісай Андрійович, Д. Донець, С. Горбаченко), Полтавського (Остап Андрійович, Т. Безбородченко, П. Пучковський) та Стародубського (Ф. Пучковський, Д. Рощенко, Ю. Кожуховський, Г. Старосельський) полків. Та й то невідомо, де вони проживали на момент виконання доручень. Наприклад, Ю. Александрович був військовим товаришем і слугою домовим / челядником гетьмана І. Самойловича у 1675–1678 р., а у 1682 р. присягав як товариш значний старовинний Чернігівського полку [17, л. 234]. Значна частина товаришів-посланців, маючи звання військового товариша, на той момент, як відомо з інших джерел, були військовими канцеляристами, особистими слугами й дворянами гетьманів. Окремі доручення виділяються: посланці гетьманів до

Москви з усним повідомленням – 3, посланці з грамотами гетьманів – 4, посланці/гінці з «язиками» – 6, посланець із статтями договорів – 1, посланець із повідомленням про напад турків і проханням про допомогу – 1, посланці з дичиною до двору – 2, гінці з листами до російських воєвод – 3, супроводжуючі царських послів в Гетьманщині – 2.

Друга за чисельністю група (27 осіб) – це товариші очільників посольств. Така категорія товаришів переважала в 50–60-х роках XVII ст. Серед інших доручень бачимо місії до правителів сусідніх держав: 8 товаришів різними гетьманами відправлено посланцями до Криму, 5 до турецького султана, 7 були посланцями до польського короля та на сейм, 2 – до Швеції, 1 – до господаря волоцького. Були й доручення внутрішнього характеру: посланці до інших гетьманів – 2, посланці на Січ – 3. Очевидно, що даною добіркою число товаришів, які виконували дипломатичні доручення, не обмежується. Варто звернути увагу на те, що чисельність посланців і гінців до Польщі, Туреччини чи Криму була значно більшою за згадану, так, як дипломатичні стосунки козацької автономії зі вказаними країнами з часів Б. Хмельницького були активними [93, с. 119–170; 95–98], а слабка збереженість джерел пояснюється об'єктивним станом козацького діловодства та втратами архівів Військової канцелярії у наступні десятиліття.

Пряма заборона на дипломатичні зносини з іншими державами існувала в усіх договірних статтях козацьких гетьманів з Москвою. Особлива увага на цей пункт статей зверталася з часів Ю. Хмельницького (Переяславські статті 1659). Та, незважаючи на це, гетьмани вели таємну дипломатичну переписку, насамперед, із Польщею й Кримом, з якою відправляли найдовіреніших осіб, військових канцеляристів, дворян, слуг, які при цьому часто були військовими товаришами. Лише в Глухівських статтях (1669) було зроблено послаблення у вигляді дозволу участі українців у перемовинах Росії з Польщею і Кримом, якщо йшлося про українські інтереси. Але вже в 1674 р. у Переяславських статтях цей пункт був вилучений [91, с. 180–181].

Таблиця №1.

Посланці/гінці: урядники та інші [73–84; 85; 86]

ПІБ	дипломатична місія	уряд
Вешняк Федір	05.1649 посол гетьмана до Москви	полковник чигиринський
Савич Семен	09.1651 посланець/гонець Хмельницького до Москви	полковник
Несяртович Семен Таборенко Михайло Хоменко Васько Лисовець Андрій Конельський Федір	24.02.1652 посланці війська ЙКМ Запорозького на сейм очолювані Яцкевичем Герасимом, шляхетні	сотник Корсунського полку писар полковий Канів. сотник курінський Кропивна сотник бузівський
Зарудний/Богданович Самійло	11.1652 посол 03.1654 посол	військовий суддя
Тетеря Павло	03.1654 посол	перяславський полковник
Миневський Юрій	20.10.1657 посланець гетьмана до Москви	корсунський осавул
Коробка Юхим	20.10.1657 у посольстві Ю.Миневського	сотник Корсунського полку
Миневський Василь	20.10.1657 у посольстві Ю.Миневського	писар
Микифор Омелянов	12.1657 посланець/гонець з листом гетьмана до Москви	сотник басанський
Шиман Василь	01.1665 посланець гетьмана	товариш військовий, полковник зінківський
Іван Карнилович	05.1665 посланець Брюховецького до Москви	05.1665 суддя полковий перяславський
Кальницький Гнат	1665 посланець до царя 07.1666 посланець до царя	07.1666 осавул київський
Кичкаровський Іван Данилович	26.05.1669 посланець до Москви	отаман городовий коропівський
Кохановський Іван/Ян	1669 гонець Ігнатовича до Москви	сотник чернігівський
Туровський Яків	06.1670 гонець Ігнатовича до Москви	сотник знамені нашого надвірного
Ворошило Петро	01.1671 гонець Ігнатовича	ротмістр його знамені
Надточенко Карпо	1674 гонець гетьмана	сотник
Войтех Богдан	05.1674 гонець гетьмана до Москви	військовий канцелярист
Болдир Іван	05.1675 гонець з листом Самойловича до Москви	канівський отаман
Донець Дмитро Степанович	09-10.1675 гонець Самойловича до польських гетьманів Паца і Вишневецького	сотник Чернігівського полку і військовий товариш
Дорошевич Іван	11.1676 гонець до Москви	в. к., колишній підписок Дорошенка, полтав. житель
Сенкевич Іван	12.1675 посланець Дорошенка	отаман чигиринський

	до Москви	
Романовський Василь	05.1676 гонець гетьмана	військовий канцелярист
Коба Павло	05.1676 гонець Самойловича до Москви	келебердинський сотник
Тризнич Григорій	07.1676 гонець Самойловича до Москви	дворовий челядник
Ропуха Степан	05.1677 гонець Самойловича з 5 татар. язиками до Москви	отаман в Полтавському полку
Федір Мойсеев	10.1677 гонець з листом до Москви	сотник переволочанський
Доброшенко (?) Григорій	06.1678 посланець з листами гетьмана до Москви	козак ватаги Гордициної/Павловського охочого війська
Трилетович Михайло	04.1678 гонець Самойловича до Москви	слуга дворовий
Кульженко Прокіп	04.1678 посланий з листами до Москви	ватажний осавул Переяславського полку
Олександр Лук'янов	07.1678 посланець до Москви з грамотами гетьмана	козак полку Павловського
Ракович Семен	08.1678 гонець гетьмана до Москви	писар полковий прилуцький
Новицький Ілля	11.1678 посланець Самойловича до царя	охотний полковник
Пашковський Григорій	05-10.1692 посланець до Москви від гетьмана Мазепи	полковник

Таблиця №2

Значне товариство: товариші в посольствах, посланці / гінці гетьманів
[1–13; 15–16; 18–72; 73–84; 86–90].

ПІБ	звання в товаристві	дата, дипломатична місія
Пашкевич Юсько Кулага Андрій		04.1649 гінці з листом гетьмана до трубчевського воєводи
Мостепенко Степан Скоробаченко Іван Якименко Жедан	товариші	05.1649 товариші у посольстві полковника Ф. Вешняка до Москви
Нестеренко Максим		12.1649 посланець гетьмана на польський сейм з 3 товаришами
Бондар Іван		12.1649 посланець гетьмана в Крим з 3 товаришами
Волеваченко Іван	козак чигиринський	09.1650 посланець у Крим
Семен (Кулак) Чигиринський Іван Іскренко Полтавський	«знатні люди», козаки	10.1650 послані гетьманом до царського посланця запросити на посольство
Іскра Іван з товаришами		03.1652 посланець Б. Хмельницького до Москви
Бурляй Кіндрат Дмитрович Мужиловський Силуян Андрійович		05.1653 посланці Б.Хмельницького до Москви
Телепня Михайло	товариш наш	05.1653 посланець гетьмана, який

		привіз статті до Москви
Яковлев Герасим/ Яцкевич Герасим		24.02.1652 посол війська ЙКМ Запорозького на сейм 08-09.1653 посланець гетьмана до Москви
Павло Аврамов Нелепов Тимофій, Герасимов Іван, Брейко Михайло	підписок товариші	08-09.1653 посольство гетьмана до Москви Герасима Яковлева
Васько Юхнович, Опанас Сидорович, Іван Самуйлович, Іван Шелевенко, Конон Васильович, Олекса Васильович, Павло Дмитрович, Василь Яхно- вич, Лесько Сидорович, Самійло Іванович, Іван Федорович, Нестор Мойсейович.	товариство у посольстві	03.1654 посольство Богдановича і Тетері
Литвиненко Василь		03.1654 посланець Б. Хмельницького до Москви
Горкуша Філон		04.1654 посланець Б. Хмельницького до Москви 03.1658 посланець Виговського
Мартин Яцьковського		03.1658 посланець Виговського
Лобода Федір		09.03.1657 посланець до царя
Виговський Федір Пекулицький Яків	товариші у посольстві	08.1657 посольство Тетері до Москви
Сулима Северин	козак Переяславського полку	28.10.1657 посланець/гонець Виговського до воєводи Ромодановського
Кочановський Самійло Шамошенко Іван Мартьянов	товариші посланця	1657 посланець Виговського до Москви
Коробка Федір	старий чигир. козак товариш військовий колишній обозний	11.1657 посланець до шведів 04.1658 посланець до шведів 03.1660 посол полковника Золотаренка до Москви 07.1669 посланець Дорошенка до Москви
Бут Федір Процуня Опанас		11.1657 посланці гетьмана до Криму
Горкуша Іван		03.1658 посланець гетьмана до царя
Бережецький Прокіп		1658 посланець гетьмана Виговського 1676 посланець Дорошенка на Січ
Лісницький Григорій	колишній полковник	05.1658 посланець Виговського до Москви
Войтенко Кіндрат	козак роменський	01.1659 посланець нак. гетьмана Безпалого
Черкес Семен Сергійович	товариші наші	07.1659 посланці гетьмана

ген. осавул Іван Дорофеев сотник Максим Павлов хорунжий		Безпалого.
Шиман Василь	товариш військовий полковник зінківський	01.1665 посланець гетьмана, з язиками і захопленими знаменами
Шуба Степан	товариш військовий	01.1665 посланець гетьмана Брюховецького
Ярошенко Яків Симаненко Степан Богданенко Василь	товариші (полку Переяславського?)	05.1665 посланці Брюховецького до Москви з суддею переясл. Іваном Карниловичем
Урбанович Олександр	товариш військовий козак чигиринський	07.1665 посланець гетьмана до Москви 06.1669 посланець Дорошенка до короля
Семен Іванович	військовий товариш	07.1666 посланець до царя разом з Г. Кальницьким осав. київським
Селецький Лесько		02.1667 посланець від Брюховецького до царя
Мокрієвич Карпо	військовий канцелярист і військовий товариш	01.1667 посланець Брюховецького
Ярема Єремійович	канцелярист і військовий товариш	08.1669 посланець Ігнатовича
Тиханов Федір Рачкевич Петро	військовий товариш товариш	17.05.1669, гонець Ігнатовича до царя з товаришами
Полуботок Леонтій Артемович	товариш військовий	26.05.1669 посланець/посол Многогрішного до Москви
Карченко Мануйло	товариш військовий	07.1669, гонець Ігнатовича з листами до Москви
Яків Матвійович	товариш військовий	07.1669, гонець Ігнатовича з листами до Москви 09.1670 посланець гетьмана Ігнатовича до Москви 10.1670 гонець, 1671 посланець Дем'яна Ігнатовича до Москви
Войтехович Степан	військовий товариш	11.1669, 1670 гонець гетьмана Дем'яна Ігнатовича до Москви
Гаврило Іванов	військовий товариш	16.03.1670 гонець Ігнатовича
Биховець Іван	канцелярист і товариш військовий	07.1670, 10.1671, гонець Ігнатовича до Москви
Жидецький Самійло	товариш військовий надвірний гетьманський челядник	09.1670 посланець гетьмана до Москви
Ярема Андрійович	військовий товариш	09.1670 гонець гетьмана до Москви 04.1672 посланець до Москви від старшини
Гнилозубенко Хома	військовий товариш	04.1670; 08.1670, 01.1671 посланець Ігнатовича до Москви
Миклашевський Михайло	товариш військовий челядник Ігнатовича	05.1670 гонець гетьмана Ігнатовича до Москви 03.1672 у складі посольства протопопа Адамовича

Яцинич Іван	військовий товариш	04.1671 гонець гетьмана Ігнатовича до Москви
Іван Сергійович	військовий товариш	1670, 1671 посланець Дем'яна Ігнатовича до Москви
Бистрановський Іван	товариш військовий	09,10.1670 гонець, 1671 посланець Дем'яна Ігнатовича до Москви
Матвєєв Яків	товариш військовий	1671 посланець Дем'яна Ігнатовича
Григорій Лук'янович	товариш військовий	09.1670 гонець
Ісай Андрійович	військовий товариш	12.1670, 01.1671 гонець/ посланець Дем'яна Ігнатовича
Іван Минич	військовий товариш	1671 посланець Дем'яна Ігнатовича
Білоцерковець Михайло	товариш військовий	04.1671 гонець Ігнатовича до Москви
Андрій Парфенов	товариш військовий	06.1671 гонець Ігнатовича до Москви
Станкевич Іван	козак	08.1671 гонець Ігнатовича до Москви
Богданов Федір	військовий товариш	12.1671-01.1672 гонець Ігнатовича до Москви
Кальницький Гнат		1665 посланець до царя 02.1672 посланець/гонець Ігнатовича до Москви
Томара Ян, грек, колись житель переяслав., у 1672 канівський		02.1672 привіз листи від Дорошенка Ігнатовичу
Завацький Федір		04.1672 посланець до Москви від старшини
Лисенко Іван	колишній полковник чернігівський, товариш військовий	05.1672 посланець обозного Забіли до Москви
Гречаний Юрій	військовий товариш	6.04.1673 гонець Самойловича до царя
Остап Андрєєв	колишній полтавський отаман	10.1673 гонець Самойловича до царя
Кочерга Григорій	козак	11.1673 гонець Самойловича до боярина Матвєєва
Клочко Федір		12.1673-04.1674 посланець гетьмана на Запорожжя
Тименко Петро	військовий товариш	05.1674 привіз листа до Москви
Рублевич Григорій	військовий товариш	04.1674, 08.1674 гетьманський гонець до Москви
Гриденко Карпо	військовий товариш	1674 гонець з листом і звітками Самойловича до Москви
Надточій Карпо	військовий товариш	05.1674 гонець з листом Самойловича до Москви 27.04.1677 гонець до Москви 03.1678 гонець Самойловича до Москви
Зуб Григорій	військовий товариш	06.1674 гонець Самойловича до Москви
Радич З/Савицький Самійло, вбитий при місії 1674 р.		04.1672 посланець до Москви від старшини 06.1674 посланець Самойловича до полковника могил. Гоголя

Онисим Лук'янович	знатний товариш військовий	05.1674 посланець Самойловича до Дорошенка
Мазепа Іван	козак військовий товариш знатний військовий товариш	04.1674 посланець Дорошенка до султана 1677, 1679 посланець гетьмана Самойловича 01.1677 гонець з листом Самойловича до Москви про вирок Рославцю 1679, 1682 посланець І.Самойловича до Москви 03.1682 привіз царю гетьманське привітання з шлюбом
Гриценко Карпо	військовий товариш	07.1674, гонець Самойловича з листом до царя.
Тимонов/Тимофєєв Гаврило	житель ніжинського полку	08.1674 гетьманський гонець до царя
Пучковський Федір	військовий товариш	02.-03.1675, гонець гетьмана Самойловича з язиком до Москви
Соловей Кіндрат	військовий товариш	01.1675 гонець Самойловича до Москви з листом
Бутович Іван	військовий товариш товариш знатний військовий	02.1675 привіз листи до Москви 02.1675 гонець гетьмана до Москви 04.1677 гонець/посланець Самойловича до Москви
Шкода Михайло	військовий товариш	02.1675 посланець з язиком татарським до Москви
Донець Дмитро Степанович	10.1675 сотник Чернігівського полку, військовий товариш військовий товариш Чернігівського полку	09-10.1675, гонець Самойловича до польських гетьманів Паца і Вишневецького 10.1675 гонець Самойловича з листами до Москви 23.10.1675, посланий з листом до Москви
Новицький Максим	козак батуринський	10.1675 гонець Самойловича до Москви з листами
Тихий Семен	товариш старинний/ товариш військовий	11.1675 посланець Дорошенка 01.1676 посланець Дорошенка до Москви з гетьманськими знаками
Зарудний		11.1675 посланець Дорошенка
Михайло Якович	надвірний отаман Самойловича військовий товариш батуринський козак	07.1674 гонець з листом до Москви 11.1675 гонець з листом Самойловича до царя
Александрович Юрій	військовий товариш слуга домовий/ челядник,	12.1675-01.1676, гонець Самойловича з листами до Москви 03.1678 гонець Самойловича до царя
Безбородченко Тимофій	військовий товариш Полтавського полку	01.1676, гонець/посланий Самойловича з листами до Москви
Яненко Павло	товариш старинний/	01.1676 посланець Дорошенка до

	товариш військовий	Москви з гетьманськими знаками
Філонов Василь	військовий товариш	02.1676 гонець з листом Самойловича до Москви
Пурпура Гнат	товариш військовий	03.1676 посланець Самойловича до Москви з усним повідомленням
Дубенський Забузький	знатні люди, слуга	05.1676 посланці Дорошенка з Чигирина до Ібрагіма паші
Гришаєв Прокіп Семенович	козак чигиринський	1676 посланець Дорошенка на Січ
Шульга Гнат Булюбаш		1676 посланці Дорошенка до султана
Забузький Ватченко	козак чигиринський	1676 посланці Дорошенка у Крим
Бабенко Лесько Ясинський Степан	військові товариші	07.1676 гетьманські посланці до Москви
Радич Пантелей		28.09.1676 гонець Самойловича до Москви з грамотами про здачу Дорошенка
Марко Іванов	військовий товариш	05.1677 гонець Самойловича до Москви
Сава Гаврилов	військовий товариш	07.1677 гетьманський гонець, повідомлення про турецький напад на Чигирин і прохання допомоги
Книш Роман	військовий товариш товариш військовий батуринський отаман	04.1677 гетьманський гонець до Москви 08.1677 гонець Самойловича до Москви
Раткевич Казимир Кіндратович, колотопський житель	військовий товариш	04.1677 гетьманський гонець до Москви 08.1677 гонець/посланець з листом Самойловича до Москви
Михайло Васильєв	військовий товариш	09.1677, дав показання у Москві про події під Чигирином
Дорошенко Григорій	військовий товариш	10.1677 гетьманський посланець до Москви
Пучковський Павло	козак Полтавського полку	29.10.1677 посланий гетьманом з товаришами до Москви з язиками
Золотар Артем	військовий товариш	12.1677-01.1678 присланий з листами до Москви
Моршевський Борис	військовий товариш	1676 посланий з листами гетьмана до Москви 1677 посланець гетьмана Самойловича
Пасинковський Степан Грабовський Михайло	військові товариші	1677, 09.1678 посланці І.Самойловича у Москву
Ясилковський Павло	військовий товариш	02.1678, посланий/гонець з грамотою Самойловича до царя
Яковлев Михайло	військовий товариш	1678 посланець І. Самойловича до Москви
Красноперченко Іван	козак полтавський	03.1678 посланий з листами до Москви

Степанов Михайло	військовий товариш	1678 посланець І. Самойловича 10.1693 гонець Мазепи до Москви
Сарнецький Станіслав	військовий товариш і толмач турецької і татарської мов	11.1678, 1679, посланець гетьмана Самойловича з листами і язиками
Стеблянка Семен	військовий товариш	1679 посланець гетьмана Самойловича
Вуяхевич Михайло	знатна військова особа	1679 посланець гетьмана Самойловича
Костирка Леонтій	військовий товариш	10.1680 був у полоні у турків, у Москві повідомив дані
Пашковський Григорій	військовий товариш	11.1683 гетьманський посланець до Москви
Федір Яковлев і його брат Дмитро (<i>Химичі</i>)	військові товариші	07.1684 гетьманські посланці до Москви
Ломиковський Іван	гетьманський військовий товариш	08.1684 гетьманський посланець до Москви
Сава Степанов	гетьманський товариш	09.1684 привіз донесення до Москви
Бурляй Іван	військовий товариш	10.1684 гетьманський посланець до Москви
Нестеренко Дмитро	товариш Батуринської сотні	10.1685 гетьманський гонець до Москви
Романов Василь	військовий товариш	12.1685
Глуховець Яків	військовий товариш	01.1686 гетьманський гонець до Москви 02., 05.1688, 01.1689 гонець Мазепи до Москви 1689 посланець гетьмана у Польщу
Кахонєєв Іван	військовий товариш	06.1688 гонець Мазепи до Москви
Проценко Роман (1688 товариш Батуринської сотні)	військовий товариш	07.1688, 01-02.1694 гонець Мазепи до Москви
Лисиця Іван	військовий товариш	1685 посланець Самойловича у складі посольства до Константинополя 03.1690 гонець Мазепи до Москви
Іскра Іван	військовий товариш	06.1691, 05.1693 гетьманський посланець до Москви
Самійло Васильєв	військовий товариш значний військовий товариш і слуга	10.1691 привіз грамоту царям від Мазепи 1702 виконував доручення гетьмана у Москві
Рощенко Данило Степан Романов Велигорський Яким Адам Данилов Микита Антонов Мовчанов Федір Дитченко Григорій Кожуховський Юрій Старосельський Григорій	козак військовий товариш козак козак козак військовий товариш військовий товариш	протягом 05-10.1692 посланці до Москви від гетьмана Мазепи

Юрченко Гнат		
Довгопалій Клим	військовий товариш	14.08.1692 гонець Мазепи до Москви
Висоцький Роман	знатний військовий товариш військовий товариш	1685, 1686 посланець І.Мазепи 01.1693 привіз дичину до Москви 10.1694, 02.1697 посланець Мазепи до Москви
Янкевич Максим	військовий товариш	03.1693 гонець Мазепи до Москви
Ялинський Семен	військовий товариш Чернігівського полку	05.1693 посланець Мазепи до Москви
Єрусалим Ярема	військовий товариш	05.1693 посланець Мазепи до Москви
Слезнев Роман	військовий товариш	07.1693 (перекреслено)
Горбаченко Сидір	військовий товариш	1692, 10.1693, 02.-09.1694 посланець Мазепи до Москви
Рубан Григорій	військовий товариш	10.1693 посланець Мазепи до Москви
Полунецький Василь	військовий товариш	11.1693, 01-02. посланець Мазепи до Москви
Клименко Федір	військовий товариш	02.-09.1694 посланець Мазепи до Москви
Топольницький	військовий товариш	09.1697 посланець Мазепи до Москви
Стилевич Загура	значний товариш військовий	12.1699 посланець до государя волоського

Список джерел і літератури

1. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 1. – Дело 66. – 28 л.
2. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 1. – Дело 69. – 400 л.
3. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 1. – Дело 102. – 482 л.
4. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 1. – Дело 105. – 385 л.
5. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 1. – Дело 114. – 207 л.
6. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 1. – Дело 128. – 193 л.
7. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 1. – Дело 141. – 114 л.
8. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 1. – Дело 142.
9. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 1. – Дело 169. – 418 л.
10. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 1. – Дело 216. – 171 л.
11. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 2. – Дело 5. – Л. 146, 160, 372, 959.
12. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 2. – Дело 9. – 1087 л.
13. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 2. – Дело 32. – 682 л.
14. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 2. – Дело 42. – 475 л.
15. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 2. – Дело 43. – 807 л.
16. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 2. – Дело 50. – 1030 л.
17. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 2. – Дело 54. – 728 л.
18. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 100.
19. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 105.
20. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 133.
21. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 158.
22. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 211.
23. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 224.
24. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 427.

25. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 572.
26. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 578.
27. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 622.
28. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 626.
29. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 635.
30. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 682.
31. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 714.
32. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 726.
33. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 727.
34. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 752.
35. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 771.
36. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 794.
37. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 797.
38. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 799.
39. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 800.
40. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 807.
41. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 815.
42. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 828.
43. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 832.
44. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 880.
45. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 915.
46. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 961.
47. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 991.
48. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 993.
49. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 994.
50. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 998.
51. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1012.
52. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1020.
53. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1096.
54. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1124.
55. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1126.
56. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1128.
57. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1138.
58. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1167.
59. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1226.
60. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1273.
61. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1301.
62. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1321.
63. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1322.
64. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1335.
65. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1340.
66. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1379.
67. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1381.
68. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1382.
69. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1388.
70. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1394.
71. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1401.
72. ЦДІАК України. – Ф. КМФ 7. – Оп.1. – Спр. 1478.
73. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией : в 15 т. – СПб. : Тип. П. А. Кулиша, 1861. – Т. 3 : 1638–1657. – 602+допол. (1646–1649), 134 с.

74. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией : в 15 т. – СПб. : Тип. П. А. Кулиша, 1863. – Т. 4 : 1657–1659. – [6], 7, 276 с.
75. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией : в 15 т. – СПб. : Тип. Эдуарда Праца, 1867. – Т. 5 : 1659–1663. – 335 с.
76. Акты относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией : в 15 т. – СПб. : Тип. Эдуарда Праца, 1869. – Т. 6 : 1665–1668. – 280 с.
77. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией : в 15 т. – СПб. : Тип. В. В. Пратц, 1872. – Т. 7 : 1657–1663, 1668–1669. – 398 с.
78. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией : в 15 т. – СПб. : В. В. Пратц, 1873. – Т. 8 : 1668–1669, 1648–1657. – 404+16 с.
79. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией : в 15 т. – СПб. : М. Этингера, 1877. – Т. 9 : 1668–1672. – 987+24 с.
80. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией : в 15 т. – СПб. : Тип. брат. Пантелеевых, 1878. – Т. 10 : (Доп. к т. 3) : [Переговоры об условиях соединения Малороссии с Великою Россиюю. 1653–1654]. – 838 с.
81. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией : в 15 т. – СПб. : Тип. М. Этингера, 1879. – Т. 11 : 1672–1674 : Прибавления : 1657. – 220 с.
82. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией : в 15 т. – СПб. : Тип. братьев Пантелеевых, 1882. – Т. 12 : 1675–1676. – 874 с.
83. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией : в 15 т. – СПб. : Тип. А. М. Котомина и К, 1884. – Т. 13 : 1677–1678. – 766 с.
84. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией : в 15 т. – СПб. : Тип. Ф. Елеонорского, 1892. – Т. 15 : 1658–1659. – 462+25 с.
85. Архив Юго-Западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов. – К. : Акц. Общ. печ. и изд. дела Н. Т. Корчак-Новицкого, 1914. – Ч. 3, т. 4 : Акты относящиеся к эпохе Б. Хмельницкого. – 946 с.+XLXIII.
86. Малороссийский приказ : описи фонда № 229 Российского государственного архива древних актов / отв. ред. Т. Г. Таирова-Яковлева. – М. : Древнехранилище, 2012. – 496 с.
87. Універсали Івана Мазепи : (1687–1709). – К. : Львів : НТШ, 2002. – Ч. 1. / упор. І. Бутич. – 757 с. : іл. – (Універсали українських гетьманів).
88. Універсали Івана Мазепи : (1687–1709). – К. : Львів : НТШ, 2006. – Ч. 2 / упор.: І. Бутич, В. Риневич. – 798 с. – (Універсали українських гетьманів).
89. Універсали Богдана Хмельницького : 1648–1657 / НАН України, Ін-т історії України ; упоряд. І. Крип'якевич, І. Бутич ; ред. кол.: В. Смолій [та ін.]. – К. : Альтернативи, 1998. – 383 с. – (Універсали українських гетьманів).
90. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича : (1657–1687) / НАН України, Ін-т української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського ; Наукове тов. імені Шевченка ; Центральний держ. істор. архів України, м. Київ ; упор. : І. Бутич, В. Риневич, І. Тесленко. – К. : Львів : НТШ, 2004. – 1085 с. – (Універсали українських гетьманів).

91. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького ; ред. Ю. І. Римаренко [та ін.]. – К. : Генеза ; Довіра, 1996. – 942 с.
92. Окіншевич, Л. Значне військове товариство в Україні-Гетьманщині XVII–XVIII ст. / Л. Окіншевич // Записки наукового товариства імени Шевченка. – Мюнхен : Заграва, 1948. – Т. CLVII : Праці Історико-Філологічної Секції. – 223 с.
93. Павленко, С. Оточення гетьмана Мазепи: соратники і прибічники [монографія] / С. Павленко. – К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2004. – 602 с.
94. Смолій В., Степанков В. Петро Дорошенко. Політичний портрет: наукове видання /В. Смолій, В. Степанков – К.: Темпора, 2011. – 632 с.
95. Федорук, Я. Віленський договір 1656 року : східноєвропейська криза і Україна у середині XVII століття / Я. Федорук. – К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2011. – 623 с. + 80 с. іл.
96. Чухліб, Т. В. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи : (1663–1713) / Т. Чухліб. – К. : ВД «Києво-Могилянська Академія», 2004. – 288 с.
97. Чухліб, Т. Відень 1683 : Україна-Русь у битві за «золоте яблуко» Європи / Т. Чухліб. – К. : Видавництво «КЛІО», 2013. – 559 с. : іл.
98. Чухліб, Т. Козаки і монархи : міжнародні відносини ранньомодерної Української держави : 1648–1721 рр. / Т. Чухліб. – 3-тє вид., випр. і доповн. – К. : Видавництво імені О. Теліги, 2009. – 616 с.